

A Monthly e Magazine
ISSN:2583-2212

April 2024 Vol.4(4), 1431-1435

Popular Article

ગુજરાતનું ગૌરવ: ગીર ગાય

ડૉ. હિરાલી કોલડીયા, ડૉ. અશોક પટેલ અને ડૉ. ઋત્વિજ પટેલ
પશુચિકિત્સા અને પશુપાલન મહાવિદ્યાલય, કામધેનુ યુનિવર્સિટી, ગાંધીનગર - 382010

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10989841>

પ્રસ્તાવના :

ગીર ગાય ભારતમાં ખૂંધવાળી જાતિની શ્રેણીની છે. જ્યારે અન્ય જાતિઓ સાથે તેની સરખામણી કરવામાં આવે ત્યારે આ જાતિ અનન્ય માનવામાં આવે છે. આ જાતિ ગુજરાતના જૂનાગઢ, અમરેલી, ભાવનગર અને રાજકોટ જિલ્લાઓથી ઘેરાયેલા એશિયાટીક સિંહના એકમાત્ર નિવાસસ્થાન એવા ગીરના જંગલમાંથી ઉદભવી છે અને તેથી આ જાતિને ગીર નામ આપવામાં આવ્યું છે.. ગુજરાતમાં તેની ઉત્પત્તિ હોવા છતાં, ગીર ગાય હવે ભારતના ઘણા રાજ્યોમાં જોવા મળે છે. ગીરને ગુજરાતી, સોરઠી, સુરતી, કાઠિયાવારી, ભોદલી અને દેશણ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. ગીરના પશુઓ તેમની અનુકૂળનક્ષમતા અને દૂધ ઉત્પાદન માટે જાણીતી છે. રાજ્યના લોકો સામાન્ય રીતે તેમની મૂળભૂત આજીવિકા માટે ગાયની આ જાતિને પાળે છે. આ ભારતની ગાયની સૌથી જૂની જાતિ છે, અને તે શુદ્ધ જાત છે.

યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ, મેક્સિકો, બ્રાઝિલ અને વેનેઝુએલા જેવા દેશોમાં પણ ગીર ગાય ઉછેરવામાં આવે છે. બ્રાઝિલે અન્ય રાષ્ટ્રોને સુધારેલા ભારતીય મૂળના પશુઓના ભૂણ અને વીર્યની સપ્લાય કરી, આ ગીરની જાતિને વૈશ્વિક સફળતા અપાવી છે. ગીર જાતિને વ્યાપકપણે વિશ્વની શ્રેષ્ઠ ડેરી જાતિઓમાંની એક ગણવામાં આવે છે.

ગીર ગાયના પેશાબનું વિવિધ સંશોધન સંસ્થાઓ દ્વારા વર્ષોથી સંશોધન કરવામાં આવી રહ્યું છે. આ સંશોધનના આધારે 5100 જેટલા સંયોજનો ગૌમૂત્રમાં હોય છે, જેમાંથી 388 ઔષધીય રીતે સક્રિય હોય છે. આયુર્વેદમાં ગૌમૂત્રનો ઉપયોગ માનસિક સ્વાસ્થ્યના વિકાસ અને સંતુલન માટે થાય છે. ગાયના છાણ અને

મૂત્ર બંનેનો ઉપયોગ ઓર્ગેનિક ખેતી પદ્ધતિઓમાં થાય છે. તેમને જૈવ-ખાતરો અને જૈવ-જંતુનાશકો તરીકે ઓળખવામાં આવે છે અને તેનો ઉપયોગ છોડમાં ફંગલ અને પરોપજીવી ચેપને રોકવા માટે થાય છે.

માલધારીઓ તેમના પશુઓની તંદુરસ્તી, વૃદ્ધિ, દૂધ ઉત્પાદન અને જાતિના આનુવંશિકતામાં સુધારો કરવા માટે ગાય સાથે ગીર બળદને પાળે છે.

ગીર ગાયની શારીરિક લાક્ષણિકતાઓ:

ગીર ગાયનું શરીર મધ્યમથી મોટા પ્રમાણસર હોય છે. ગાયનું વજન 400 થી 475 કિગ્રા છે, જ્યારે બળદનું વજન 550 થી 650 કિગ્રા છે. સરેરાશ, ગાય 1.30 મીટર અને બળદ 1.35 મીટર ઉંચી હોય છે. આ જાતિની ત્વચાનો રંગો લાલ, સફેદ, પીળો-લાલ, કાળો, ભૂરો અથવા સ્પોટેડ હોય છે ગાયની ચામડી નરમ, ચળકતી હોય છે જે તેમને પરોપજીવીઓથી સુરક્ષિત રાખે છે અને ગરમ આબોહવાથી રક્ષણ આપે છે. ગાય સીબમ નામનો પદાર્થ સ્રાવ કરે છે જે જંતુઓને ભગાડે છે.

ગાયને લાંબા, વાંકડિયા કાન હોય છે જે તેને જંતુઓ અને માખીઓથી બચાવે છે. ગાયની આંખો શ્યામ રંગની હોય છે.

ગાયનું શિંગ નીચે જાડું અને ઉપરની તરફ વળેલું હોય છે. ગાયની પરસેવાની ગ્રંથીઓ પણ સક્રિય હોય છે. તેઓ તમામ હવામાન પરિસ્થિતિઓને સ્વીકારે છે અને રોગો અને સૂર્યપ્રકાશનો પ્રતિકાર કરે છે.

આ જાતિ મૈત્રીપૂર્ણ અને નમ્ર છે. તેમને કાબૂમાં રાખવું સરળ છે અને કેટલીકવાર તેઓ માલિકના આદેશોનો જવાબ આપે છે. તેના માસીકચક દરમિયાન, ગીર ગાય 21 દિવસમાં એકવાર 24 કલાકનો સમયગાળ માટે ગરમીમાં રહે છે.

યોગ્ય પોષણ સાથે, ગાયો જન્મ પછી 20 થી 24 મહિનાની વચ્ચે તેમના પ્રથમ ઇસ્ટ્રસ ચક્ર સુધી પહોંચી શકે છે. ગાયમાં ગર્ભધારણ અને દૂધ ઉત્પાદન વચ્ચે અંદાજે 280 થી 285 દિવસનો સમય હોય છે. વાછરડા પછીના આશરે 310 દિવસ ગાયો માટે દૂધ ઉત્પન્ન કરવાનો સામાન્ય સમય છે. એક ગાય લગભગ 12 થી 15 વર્ષ જીવી શકે છે અને 6 થી 10 વાછરડાને જન્મ આપે છે.

ગીર ગાય ઉછેરના ફાયદા:

- ગીર પશુ ભારતીય ડેરી ઉદ્યોગમાં સૌથી મૂલ્યવાન પશુઓમાંનો એક છે.
- ગીરની દૂધ ઉત્પાદન ક્ષમતા ઘણી સારી છે.
- ગીર ગાયનું દૂધ પણ પ્રીમિયમ ગુણવત્તાનું માનવામાં આવે છે કારણ કે તેમાં A-2 બીટા કેસીન પ્રોટીન પદાર્થ હોય છે.
- વિવિધ પર્યાવરણીય અને વસવાટની પરિસ્થિતિઓને અનુકૂળનક્ષમતા સારી છે.
- ગીર ગાયની ખેતી માટે ઓછી જાળવણી માળખું જરૂરી છે.

- ગીર ગાયનું આયુષ્ય પ્રમાણમાં લાંબુ હોય છે, સામાન્ય રીતે 12 થી 15 વર્ષ. તેમનો મૃત્યુદર ઓછો છે.
- ગીરના પશુઓ અત્યંત ફળદ્રુપ છે અને તેમના જીવનકાળ દરમિયાન સરેરાશ 10 બચ્ચાઓને જન્મ આપી શકે છે.
- ગીર ગાયના પશુઓ રોગ પ્રતિરોધક છે.
- ગીરના દૂધનું બજાર મૂલ્ય ઊંચું છે.
- આ જાતિના ઉછેર વખતે, કૃત્રિમ બીજદાનને બદલે કુદરતી સમાગમને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવે છે.

ગીર ગાયની માટે ફીડ મેનેજમેન્ટ:

- ગાયોને તેમના સ્વાસ્થ્ય, ઉત્પાદન અને વૃદ્ધિને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ખોરાક પૂરો પાડવો મહત્વપૂર્ણ છે.
- ખુલ્લું ચરવાથી ચારાના ખર્ચમાં ઘટાડો થાય છે અને ગાયોને જરૂરી પોષણ પણ મળે છે.
- વધુમાં, ગીર ગાયોને લીલી જુવાર, બાજરીનો ભૂસકો, મગફળીની કેક, સૂકો ચારો, કપાસના બીજની કેક, સોયાબીનની ભૂકી, નારિયેળ અને ગોળ ખવડાવવામાં આવે છે.
- પશુઓને જે શાકભાજી ખવડાવવામાં આવે છે તેમાં ગાજર, બીટ અને મોરિંગાનો સમાવેશ થાય છે. ઢોરને નિયમિતપણે ખવડાવવું જોઈએ, પરંતુ વધુ પડતું ખવડાવવાનું ટાળવું જોઈએ.
- ગાયને તમામ અનાજ મધ્યમ પીસના પાવડરના રૂપમાં ખવડાવવા જોઈએ.
- બેક્ટેરિયા અને ફૂગને રોકવા માટે, ગાયના ખોરાકને સૂકી જગ્યાએ સંગ્રહિત કરવો જોઈએ. નાની ગાયો, વધતી જતી પ્રાણીઓ, સ્તનપાન કરાવતી ગાય, બળદ વગેરે માટે ખોરાકનો અંદાજ તેમની વૃદ્ધિના તબક્કા અને સ્થિતિના આધારે થવો જોઈએ.
- પશુઓને પૂરતા પ્રમાણમાં પાણી આપવું એ પ્રાથમિકતા હોવી જોઈએ.

ગીર ગાય ઉછેર માટે આરોગ્ય સંભાળ સુવિધાઓ:

ગીરના પશુઓમાં મૃત્યુદર ખૂબ ઓછો છે. વાછરડા જ્યાં સુધી એક મહીના ની ઉંમર ના થાય ત્યાં સુધી તેમાં મૃત્યુદર ની સંભાવના વધારે રહે છે. વાછરડાઓના મૃત્યુદરમાં ઘણા કારણો ફાળો આપે છે જેમ કે બ્રોન્કો - ન્યૂમોનિયા અને ન્યુમો-એન્ટેરિટિસ. પ્રસંગોપાત, ગાયો માટી ખસવી, પ્લેસેન્ટા રીટેન્શન અને તક્લીફ વાળા વિચારણ જેવી પ્રજનન વિકૃતિઓથી પીડાય છે.

ચોખા અને ઘઉંના ભૂસામાં રહેલ ફ્યુઝેરિયમ ફૂગ ગાયોને ચેપ લગાડે છે અને 'દેગ નાલા' નામના રોગનું કારણ બને છે. તે ગાયોના પગને અસર કરે છે, તેમને મુક્તપણે ફરતા અટકાવે છે. જો યોગ્ય સારવાર

આપવામાં આવે તો, 45 દિવસમાં રોગને સુધારી શકાય છે. ગાયોને કૃમિનાશક દવા માટે દર 30 દિવસના અંતરાલની ભલામણ કરવામાં આવે છે.

ગીરના પશુઓને પાચન સંબંધી વિકૃતિઓ, કમળો, એન્થ્રેક્સ, એનાપ્લાઝ્મોસીસ, એનિમિયા, ખરવા મોવાસા, લેડપોઈઝનીંગ, બ્લેક ક્વાર્ટર, એક્ટોપેરાસાઈટ્સ, એન્ડોપેરાસાઈટ્સ, બાવળાનો સોજો અને રીંગવોર્મ્સ જેવા અનેક સામાન્ય રોગોથી ચેપ લાગી શકે છે. યોગ્ય સંભાળ અને સ્વચ્છતા, યોગ્ય સારવાર સાથે મળીને, ઢોરને લાંબા સમય સુધી જીવવામાં મદદ કરી શકે છે.

ગીર ગાયની ખેતીમાંથી દૂધની ઉપજ અને ફાયદા:

અંદાજ મુજબ, ગીર ગાયો સરેરાશ 1590 કિગ્રા દૂધનું ઉત્પાદન કરે છે. પ્રથમ સ્તનપાન દરમિયાન, આશરે 1600 થી 1700 કિગ્રા દૂધનું ઉત્પાદન થાય છે, પરંતુ પુખ્ત ગાયો માટે, દૂધનું ઉત્પાદન 1800 થી 2000 કિલોગ્રામ દીઠ દૂધનું ઉત્પાદન વધારે છે. 1 લિટર દૂધની કિંમત દરેક જગ્યાએ બદલાય છે (દા.ત. રૂ. 50 થી રૂ. 70 પ્રતિ લિટર) અને તે પ્રમાણમાં વધારે છે કારણ કે દૂધમાં બે પ્રકારના પ્રોટીન હોય છે: કેસીન અને છાશ. દૂધમાં 80% કેસીન પ્રોટીન હોય છે અને તેને A2 દૂધ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવે છે.

સંશોધન અને અવલોકન સૂચવે છે કે A2 દૂધના સેવનથી કેટલાક સ્વાસ્થ્ય લાભો છે, જેમ કે ઓટિઝમ, પ્રકાર 1 ડાયાબિટીસ, ન્યુરોલોજીકલ ડિસઓર્ડર, રોગપ્રતિકારક શક્તિ સમસ્યાઓ, અંતઃસ્ત્રાવી વિકૃતિઓ અને સ્કિઝોફ્રેનિયાના લક્ષણોમાં ઘટાડો. ગાયના દૂધમાં સરેરાશ 4.69 થી 4.97% ફેટ હોય છે.

સંવર્ધન કાર્યક્ષમતા સુધારવા માટે વ્યવસ્થાપન પ્રેક્ટિસ

- જ્યારે ગાય ગરમી માં આવે ત્યારે ના દિવસો અને પ્રસૂતિના ચોક્કસ સંવર્ધન રેકોર્ડ રાખો. ગરમીની તારીખોની આગાહી કરવા માટે રેકોર્ડનો ઉપયોગ કરો અને ગરમી માટે માદાઓનું કાળજીપૂર્વક નિરીક્ષણ કરો.
- મધ્ય ગરમી અથવા ગરમીના સમયગાળાના અંતની નજીક ગાયોનું સંવર્ધન કરો.
- અસામાન્ય સાવવાળી ગાયોની પશુચિકિત્સક દ્વારા તપાસ અને સારવાર કરાવો.
- જે ગાયો વારંવાર બીજદાન કરાવ્યા છતાં પણ ગાભણ ના થતા હોય તો ગાયોની તપાસ કરવા માટે પશુચિકિત્સકને બોલાવો.
- સંવર્ધન પછી ૪૫ દિવસથી ૬૦ દિવસ સુધી માદાઓની ગર્ભાવસ્થા માટે તપાસ કરાવો.
- પ્રજનનને અસર કરતા રોગો માટે રોગ નિવારણ, પરીક્ષણ અને રસીકરણના કાર્યક્રમને અનુસરો અને આવા રોગો સામે પ્રાણીઓને રસી આપો.
- ગાયો ને યોગ્ય માત્રા માં પૂરતું પોષણ પૂરું પાડો.
- ગાયો નો પ્રસૂતિ નો સમય નજીક આવે ત્યારે ગાયો ને અલગ કરી અને એ જગ્યા ને જંતુમુક્ત રાખવી જોઈએ જેથી ગાય અને વાછરડાં ને કોઈ પણ પ્રકારનો ચેપના લાગે.

ગુજરાત માં ગીરના સંશોધન ક્ષાર્મ:

- જૂનાગઢ ઁગ્રીકલ્ચર યુનિવર્સિટી - જૂનાગઢ
- ગીર ઁન્ટરપ્રીટેશન ઁન (દેવળિયા) - સાસણ ગીર નજીક
- ગુજરાત લાઈવસ્ટોક ડેવલોપમેન્ટ બોર્ડ - ગાંધીનગર
- ગુજરાત સ્ટેટ સીડ કોર્પોરેશન લિમિટેડ - ગાંધીનગર

